

Nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym i inne środki ochrony prawnej pokrzywdzonych przemocą domową

*The order to temporarily leave the premises occupied
by the victim and other legal measures preventing the victim
against domestic violence*

Abstract

The article examines the Polish regulations and provides analysis of legal matters of the prevention of domestic violence. The aim is to present current Polish penalty regulations and civil law instruments. The main tool in this area is to provide separation between the perpetrator and the victim. One of the measures imposed is the order to temporarily leave the premises occupied by the victim.

Keywords

domestic, violence, order, prevention, protection

1. Wstęp

Celem artykułu jest wskazanie, jaką funkcję spełnia nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, oraz przedstawienie form jego wykonania. Metodą zastosowaną w tym opracowaniu jest metoda formalno-dogmatyczna. Autor dokonał przeglądu istniejącego orzecznictwa, tekstów prawnych oraz poglądów doktryny.

Nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym¹ jest wyrazem nie tylko ochrony pokrzywdzonego przed przemocą, ale również zapobiegania popełniania przestępstw na małoletnich poprzez znaczne utrudnienie, a z założenia

---

¹ Zmiana wprowadzona ustawą nowelizującą dodała do treści tego środka karnego pojęcie „okresowy”.

uniemożliwienie kontaktu nie tylko pokrzywdzonego ze sprawcą, ale również pozostałych domowników. Okresowe pozbawienie skazanego praw do korzystania z lokalu ma również wpływać na psychikę sprawcy i skłaniać go do ponownego przemyślenia swojego postępowania. Z założenia środek ten ma lepiej spełniać cele wymierzania kar niż orzeczenie wobec skazanego kary ograniczenia wolności, grzywny czy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

Przemoc domowa jest w społeczeństwie tematem tabu. Pokrzywdzeni, w większości kobiety i małoletni, nie dokonują zgłoszenia przestępstw w obawie przed sprawcą, który dowiedziawszy się o dokonaniu zgłoszeniu, może przysporzyć im jeszcze większego cierpienia. Orzeczenie wobec sprawcy kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania nie daje pokrzywdzonemu i całej rodzinie wystarczającej ochrony, sprawca może nadal stosować przemoc fizyczną i psychiczną wobec tych osób. Owszem, instytucja warunkowego zawieszenia jest stosowana na czas okresu próby, a popełnienie przestępstwa w trakcie jego trwania powoduje zarządzenie wykonania orzeczonej kary. Jednakże w przypadku przemocy domowej sprawca ma świadomość, że pokrzywdzony może nie złożyć zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa, m.in. nie chcąc, by sprawca trafił do zakładu karnego. Sprawca może bowiem w znacznym stopniu przyczyniać się do zaspokojenia potrzeb rodziny, w tym małoletnich dzieci, zaś jego pobyt w zakładzie karnym spowoduje, że pokrzywdzony będzie sam musiał ponieść te ciężary. Tym samym sprawca bez przeszkód może nadal stosować wobec wspólnie mieszkających przemoc. W takim ujęciu szersze stosowanie środka karnego nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym ma szansę mieć ogromny wpływ na ilość zgłaszanych przestępstw do organów ścigania. Nie bez znaczenia jest również fakt bierności osób zajmujących lokale sąsiednie do lokalu, w którym występuje przemoc domowa.

Obecnie istnieją dwie niezależne od siebie instytucje – karna, wprowadzona przez nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, oraz zobowiązanie przez sąd do opuszczenia lokalu przez osobę stosującą przemoc w rodzinie regulowane przez prawo cywilne.

2. Nakaz opuszczenia lokalu jako środek karny

Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym został wprowadzony do Kodeksu karnego² ustawą z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw³ w art. 39 pkt 2e k.k.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.), dalej: k.k.

³ Dz. U. Nr 125, poz. 842.

Przestępstwa, za jakie orzekany jest ten środek, to przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności (rozdział XXV k.k.), przestępstwa przeciwko wolności (XXIII i XXIV k.k.) oraz przestępstwa z użyciem przemocy. Za te ostatnie zaś należy poczytywać wszystkie te przestępstwa, w których sprawca faktycznie użył przemocy niezależnie od jej przynależności do znamion przestępstwa⁴. W związku z tym, że art. 41a k.k. nie wskazuje na małoletniego pokrzywdzonego, a jednocześnie znamiona wspomnianego czynu karnego wskazują na konieczność jego popełnienia na szkodę małoletniego, oznacza to, że środek karny orzeczony w związku z popełnieniem przestępstwa z użyciem przemocy ma za zadanie chronić nie tylko małoletnich pokrzywdzonych, ale również małoletnich, w obecności których popełniono przestępstwo⁵. Przestępstwo z użyciem przemocy, również stanowiące podstawę do orzeczenia omawianego środka, nie musi być popełnione na szkodę osoby małoletniej, może być popełnione również wobec osoby najbliższej, jak i np. wspólnie zamieszkującej (współlokatora)⁶.

Środek ten ma wyraźnie charakter prewencyjny, a celem jego orzekania jest ochrona przed przemocą w rodzinie. Celem orzeczenia tego środka karnego jest nie tylko pozbawienie sprawcy i pokrzywdzonego wspólnego dachu nad głową, ale również ochrona pokrzywdzonego przed przebywaniem przez sprawcę w lokalu nawet po wyprowadzeniu się. Skazany ma obowiązek pozostawać poza lokalem zajmowanym uprzednio wspólnie z pokrzywdzonym przez cały okres wskazany w wyroku.

Istotnym faktem jest niemożność orzeczenia wobec sprawcy tego środka karnego na zawsze. Ma on zawsze charakter terminowy i nie pozbawia sprawcy własności lokalu, jedynie uniemożliwia mu korzystanie z tego lokalu na czas oznaczony. Sąd może orzec ten środek karny również wobec lokalu stanowiącego wyłączną własność sprawcy, jeżeli zamieszkują w nim pokrzywdzeni lub pokrzywdzony z rodziną, jak również w przypadku najmowania lokalu przez sprawcę lub lokalu, z którego sprawca korzysta na podstawie umowy dożywocia. Pojęcie lokalu należy więc traktować szeroko zgodnie z wykładnią systemową. Do dokonania oceny, czy lokal można traktować jako mieszkalny, nie należy brać pod uwagę przeznaczenia lokalu, ale jego faktyczne wykorzystanie⁷. Lokalem nie będzie jedynie pomieszczenie mieszkalne, ale również garaż, piwnica czy strych z wyłączeniem pomieszczeń mających charakter tymczasowy, jak

---

⁴ N. Kłączyńska, *Komentarz do art. 41a*, [w:] J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2012, s. 323.

⁵ Za: R.A. Stefański, *Środek karny nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym*, „Prokuratura i Prawo” 2011, z. 2, s. 11, por. M. Budyn-Kulik, *Komentarz do art. 41a*, [w:] M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 107-108.

⁶ Por. J. Kosonoga, *Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym jako środek zapobiegawczy (art. 275a k.p.k.)*. *Funkcje procesu karnego*, Warszawa 2011, LEX, s. 241.

⁷ R.A. Stefański, *Środek karny nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym*, „Prokuratura i Prawo” 2011, z. 2, s. 17.

barka, przyczepa kempingowa czy namiot⁸. Pomieszczenia te mogą znajdować się poza obrębem jednego budynku, ale powinny znajdować się w granicach jednej nieruchomości gruntowej⁹.

Problem jawi się w sytuacji nadzorowania wykonywania środka karnego. Odpis wyroku z orzeczonym środkiem karnym nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym przesyła się jednostce Policji oraz odpowiedniemu organowi samorządu terytorialnego lub organowi administracji rządowej. W tym ostatnim przypadku należy odnieść się do kompetencji organów wskazanej w ustawie z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie¹⁰. Jednocześnie, sprawowanie nadzoru nad wykonaniem tego środka powierza się zawodowemu kuratorowi sądowemu (art. 181a Kodeksu karnego wykonawczego¹¹). Przesłanie odpisu jedynie odpowiedniej jednostce Policji i kuratorowi zawodowemu nie spełnia tego obowiązku w całości. Skazany musi stosować się do nałożonych na niego obowiązków określonych w art. 169 k.k.w., tj. realizacji celów prewencji ogólnej i szczególnej wobec samego skazanego¹². Skazanych w związku ze stosowaniem przemocy w rodzinie, którzy pozostają z osobą pokrzywdzoną we wspólnym gospodarstwie domowym w okresie próby, z wyłączeniem osób, wobec których zastosowano warunkowe umorzenie postępowania, kwalifikuje się do grupy podwyższonego ryzyka w zakresie orzeczonego dozoru oznaczonej symbolem C (art. 169a par 3 pkt 6 Kodeksu karnego wykonawczego). Grupa podwyższonego ryzyka charakteryzuje się większym zakresem obowiązków niż pozostałe grupy.

Środek ten ma charakter również zabezpieczający, w postaci utrudnienia lub uniemożliwienia popełnienia przez sprawcę przestępstwa w przyszłości (zwłaszcza w stosunku do pokrzywdzonego). Skuteczne wykonywanie środka chroni pokrzywdzonego przed skutkami mieszkania ze sprawcą. Orzeczenie tego środka ma również cel indywidualno-prewencyjny poprzez uświadomienie sprawcy konsekwencji jego postępowania, a tym samym ma za zadanie powstrzymać go przed popełnianiem przestępstw w przyszłości¹³. Odizolowanie go od domownika, na którym dopuścił się często wielokrotnie

---

⁸ D. Szeleszczuk, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny, komentarz*, Warszawa 2014, wyd. 2, s. 281 i 282, por. M. Budyn-Kulik, *op. cit.*, s. 107-108.

⁹ Za: R.A. Stefański, *Środek karny...*, s. 17; wyrok NSA z dnia 22 września 2009 r., I OSK 1531/08, Legalis.

¹⁰ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2014, LEX, s. 894.

¹¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.), dalej: k.k.w.

¹² R.A. Stefański, *Środek karny w postaci obowiązku powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 6, s. 66.

¹³ O zaletach orzekania środków karnych samoistnie wypowiada się m.in. A. Błachnio-Parzych, *Samoistny środek karny jako instrument racjonalnej polityki karnej*, [w:] A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, B. Kunicka-Michalska, C. Nowak, J. Skupiński, *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, Warszawa 2000, s. 164-167.

przestępstw, ma uświadomić mu rozmiar krzywdy, jakiej doznał pokrzywdzony. Warto zauważyć, że samo pojawienie się przez skazanego w lokalu mieszkalnym zajmowanym uprzednio wspólnie z pokrzywdzonym, ale obecnie przez pokrzywdzonego niezamieszkiwanym (w celu odebrania przedmiotów użytku osobistego), nie będzie stanowić naruszenia nakazu. Jak już wspomniano, nakaz ma chronić prawa i wolności pokrzywdzonego przed ich (ponownym) naruszeniem, dlatego też w sytuacji długotrwałej nieobecności pokrzywdzonego nie tylko w miejscu zamieszkania, ale również w kraju, prawa te nie są naruszane¹⁴.

Nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym orzekany jest na określony czas – do lat 10. W związku z nowelizacją¹⁵ sąd może lub orzeka zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach lub zakaz kontaktowania się z pokrzywdzonym wobec sprawcy przestępstw, jak również na podstawie art. 41a § 3a k.k. W razie orzeczenia nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym za przestępstwa określone w rozdziałach XXV i XXVI k.k. sąd orzeka na ten sam okres zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego. Jeżeli skazany nie stosuje się do nakazu okresowego opuszczenia lokalu, naraża się na odpowiedzialność karną z art. 244 k.k., który przewiduje ustawowe zagrożenie za niestosowanie się do nakazu do 5 lat pozbawienia wolności.

Zmieniony ustawą nowelizującą art. 41a § 3a k.k. wskazuje, że w razie orzeczenia nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym za przestępstwa określone w rozdziałach XXV i XXVI k.k. sąd orzeka na ten sam okres zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego. Zmiana ta powinna przyczynić się do jeszcze większej ochrony pokrzywdzonego.

Zgodnie z poglądami doktryny możliwość przedterminowego zwolnienia z wykonania środka karnego może stanowić dla skazanego dodatkową motywację do przestrzegania porządku prawnego i stanowić narzędzie jego resocjalizacji¹⁶. Przez przestrzeganie porządku prawnego rozumie się nie tylko przepisy prawa karnego, ale również przepisy prawa rodzinnego w zakresie wywiązywania się z obowiązku alimentacyjnego. Środek można również uznać za wykonany po upływie połowy okresu, na który go orzeczono, jeśli skazany przestrzegał porządku prawnego oraz środek był wykonywany co najmniej rok (art. 84 § 1 k.k.).

---

¹⁴ Wyrok Sądu Rejonowego w Giżycku z dnia 9 marca 2015 r., V K 7/15, Legalis.

¹⁵ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 20 marca 2015 r., poz. 396), dalej: ustawa nowelizująca.

¹⁶ M. Melezini (red.), *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej. System Prawa Karnego*, T. 6, wyd. 2, Warszawa 2016, s. 573.

3. Inne formy nakazu opuszczenia lokalu

Nakaz ten nie występuje w Kodeksie karnym jedynie jako środek karny. Jeżeli sprawca dopuścił się czynu zabronionego w stanie niepoczytalności, sąd może orzec wobec niego nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 99 § 1 k.k.) jako środek zabezpieczający.

Co więcej, art. 275 § 3 k.p.k. pozwala na orzeczenie wobec oskarżonego o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej na szkodę osoby najbliższej albo innej osoby zamieszkującej wspólnie ze sprawcą dozoru z obowiązkiem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym i określeniem miejsca pobytu zamiast zastosowania wobec niego tymczasowego aresztowania.

Nakaz opuszczenia lokalu jest stosowany również jako środek zabezpieczający w sytuacji, w której zachodzi obawa, że oskarżony popełni ponownie przestępstwo z użyciem przemocy wobec osoby wspólnie zamieszkującej lub groził popełnieniem przestępstwa (art. 275 a § 1 Kodeksu postępowania karnego¹⁷). Co istotne, zgodnie z art. 275a § 3 k.p.k. Policja musi wystąpić z wnioskiem do prokuratora o zastosowanie tego środka w ciągu 24 godzin od zatrzymania i wnioski w ciągu 48 godzin (włącznie z tymi 24 na wystąpienie z wnioskiem) od chwili zatrzymania musi być rozpoznany.

Oprócz nakazu uregulowanego w art. 39 pkt 2e k.k. opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym ma również wymiar obowiązku określonego w art. 72 § 1 pkt 7b k.k. orzekanego wraz z zawieszeniem wykonania kary (art. 72 k.k.) lub warunkowym umorzeniem postępowania (art. 67 § 3 k.k.). Nakładając na sprawcę przestępstwa popełnionego z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec osoby najbliższej obowiązek opuszczenia lokalu, sąd określa również sposób kontaktu sprawcy z pokrzywdzonym.

Biorąc pod uwagę badania przeprowadzone przez profesor M. Melezini, które objęły swym zakresem lata 2005-2011, częściej orzekane było zobowiązanie do opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym jako środek probacyjny niż środek karny. Przy warunkowym umorzeniu postępowania zgodnie z danymi Ministerstwa Sprawiedliwości w latach 2005-2011 orzeczono go wobec 6 sprawców (gdzie ogółem orzeczono przy tej formie kary 28 278 razy środki probacyjne), w przypadku kary grzywny samoistnej z warunkowym zawieszeniem wykonania 1 raz (całościowo 1580 razy), zaś w przypadku kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania 365 razy (ogółem 239 076 razy). Jako środek karny orzeczono nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym wobec 106 osób¹⁸.

¹⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.), dalej: k.p.k.

¹⁸ M. Melezini, *Środki karne jako instrument polityki kryminalnej*, Białystok 2013, s. 247.

Badania objęły również wywiad z sędziami i prokuratorami (770 sędziów i 1674 prokuratorów), prowadząc do poznania ich zdania na temat orzekania i wykonywania środków karnych. Jedynie 18 sędziów i 5 prokuratorów opowiedziało się za rezygnacją z tego środka karnego, podczas gdy 114 osób opowiedziało się za rezygnacją z zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych¹⁹. Dane te wskazują, że środek ten jest postrzegany jako słusznie wprowadzony i jest oceniany w systemie prawnym pozytywnie. 125 respondentów opowiedziało się za wprowadzeniem warunkowego zawieszenia wykonania tego środka karnego²⁰, co stanowi ok. 19,5 % procent badanych. Tym samym można przypuszczać, że już samo orzeczenie tego środka karnego wobec osoby dokonującej przemocy może mieć wpływ na zaprzestanie jej stosowania.

4. Obowiązek opuszczenia mieszkania jako obowiązek cywilny.

Zgodnie z art. 12 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie²¹ powzięcie podejrzenia o popełnieniu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie przez osoby wykonujące swoje obowiązki służbowe lub zawodowe powinno skutkować niezwłocznym zawiadomieniem Policji lub prokuratora. Obowiązek ten jest ograniczony jedynie do przestępstw ściganych z urzędu, a, jak wiadomo, większość przestępstw ma charakter wnioskowy. Art. 12 § 2 wspomnianej ustawy stanowi jednak, że osoby będące świadkami przemocy w rodzinie powinny zawiadomić Policję, prokuratora albo inny podmiot działający na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Ponadto art. 304 § 1 k.p.k. konstytuuje społeczny obowiązek powiadamiania organów ścigania o przestępstwach. Jednakże, jak powszechnie wiadomo, ten obowiązek nie przekłada się na realne zawiadamianie odpowiednich służb. To właśnie osoby będące świadkami – inni domownicy, sąsiedzi mają szerszą możliwość zgłoszenia podejrzenia popełnienia przestępstwa niż same ofiary zastraszone przez sprawcę, często nie mające świadomości co do swoich praw.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie również daje możliwość orzeczenia obowiązku opuszczenia mieszkania przez członka rodziny, który wspólnie zajmując mieszkanie, swoim zachowaniem (polegającym na stosowaniu przemocy w rodzinie) czyni szczególnie uciążliwym wspólne zamieszkiwanie. Opuszczenie mieszkania przez osobę stosującą przemoc w rodzinie jest orzekane przez sąd cywilny w postępowaniu nieprocesowym na wniosek osoby dotkniętej przemocą. Przesłanki zastosowania

---

¹⁹ *Ibidem*, s. 247.

²⁰ *Ibidem*, s. 263.

²¹ Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 r. (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.), dalej: u.p.p.r.

tej instytucji są podobne do tych wymienionych w art. 58 § 2 k.r.o.²², który reguluje kwestię wspólnego zamieszkiwania mieszkania przez rozwiedzionych małżonków. Sąd może nakazać eksmisję tego małżonka, który swym rażąco nagannym postępowaniem uniemożliwia wspólne zamieszkiwanie²³. Oczywiście również w tej kwestii wnioszek musi złożyć „pokrzywdzony” małżonek. Porównanie tych dwóch instytucji pozwala na stwierdzenie, że większą ochronę zapewnia uregulowanie Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego („rażąco naganne zachowanie” i „uniemożliwienie wspólnego zamieszkiwania” oraz „zachowanie polegające na stosowaniu przemocy w rodzinie” i „czynienie szczególnie uciążliwym wspólnego zamieszkiwania”).

Warunkiem zastosowania art. 11 a u.p.p.r. w rodzinie jest wspólne zamieszkiwanie ofiary przemocy i osoby stosującej przemoc. Ponadto osoba stosująca przemoc musi być członkiem rodziny. Definicję tego pojęcia zawiera art. 2 pkt 1 u.p.p.r. i jest ona szersza niż pojęcie rodziny określone w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. Oznacza to, że jako członek rodziny może być postrzegana również osoba, która pozostaje z ofiarą we wspólnym pożyciu.

Podobnie jak w przypadku środka karnego w postaci nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, bez znaczenia jest posiadanie lub nieposiadanie przez stosującego przemoc tytułu prawnego do mieszkania. Orzeczenie wobec takiej osoby nakazu lub obowiązku opuszczenia lokalu nie pozbawia bowiem tej osoby tytułu prawnego, a jedynie czasowo ogranicza jej prawa do korzystania z mieszkania²⁴. Oznacza to również, że skazany nadal będzie zobowiązany do uiszczenia opłat stanowiących jeden z obowiązków wynikających z tytułu własności (opłaty czynszowe i eksploatacyjne), a jednocześnie nakaz nie wpłynie na możliwość zbycia lokalu lub obciążenia hipoteką²⁵. Obowiązek określony w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, w przeciwieństwie do orzekania środka karnego, nie jest orzekany na określony czas, jednak orzeczenie go ustanawiające może być zmienione lub uchylone w razie zmiany okoliczności.

Przesłanką do złożenia wniosku o zobowiązanie przez sąd do opuszczenia lokalu przez osobę stosującą przemoc jest stosowanie przemocy w rodzinie. Również i to pojęcie zostało zdefiniowane przez ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, która określa ją jako działanie lub zaniechanie o charakterze jednorazowym lub powtarzającym

²² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 1964 r. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.), dalej: k.r.o.

²³ A. Kiełtyka, A. Ważny, *Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2012.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Por. J. Kosonoga, *Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym jako środek zapobiegawczy (art. 275a k.p.k.)*, [w:] T. Grzegorzyc (red.), *Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana, Funkcje procesu karnego*, Warszawa 2011, LEX, s. 245.

się, naruszające prawa lub dobra osobiste członka lub członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające godność, nietykalność cielesną, wolność w tym wolność seksualną, wywołujące krzywdy moralne i cierpienie u osób dotkniętych przemocą, jak i szkody na zdrowiu fizycznym i psychicznym²⁶. W istocie stosowanie przemocy w rodzinie określonej w art. 11a u.p.p.r. nie musi wiązać się z popełnieniem przestępstwa czy wykroczenia. Przepis statuuje odpowiedzialność za jedynie umyślne działanie lub zaniechanie osoby stosującej przemoc.

Inną przesłanką do złożenia wniosku o zobowiązanie przez sąd do opuszczenia lokalu przez osobę stosującą przemoc jest czynienie szczególnie uciążliwym wspólnego zamieszkiwania. Owa uciążliwość musi mieć szczególnie duże nasilenie, mieć charakter wyjątkowy, niezwykły, wyróżniający na tle innych podobnych zjawisk, o większym niż zwykle natężeniu. Uciążliwy zaś zgodnie z definicją M. Bańko to „trudny do zniesienia, przykry, przeszkadzający swoją obecnością lub zachowaniem”²⁷.

Orzeczenie tego obowiązku następuje na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego²⁸. Wniosek musi zostać złożony przez ofiarę przemocy w rodzinie, nie zaś przez świadka czy innego członka rodziny. Postępowanie nie może zostać wszczęte z urzędu, jednakże wniosek taki złożyć zgodnie z przepisami procedury cywilnej może również prokurator. Wniosek o wszczęcie postępowania w sprawie musi spełniać warunki pisma procesowego i czynić zadość przepisom o pozwie (art. 511 § 1 k.p.c. w zw. z art. 126-128 k.p.c.). Uzasadnienie takiego wniosku powinno przedstawić spełnienie przesłanek określonych w art. 11a u.p.p.r. i przedstawiać dowody potwierdzające te okoliczności. Istotną kwestią jest, że w postępowaniu nieprocesowym rozprawa odbywa się jedynie w wypadkach wskazanych w ustawie określonych w art. 514 § 1 k.p.c. Przepisem szczególnym w tym zakresie jest art. 11a ust. 2 u.p.p.r., który stanowi, że postanowienie zapada po przeprowadzeniu rozprawy oraz wprowadza termin miesiąca od dnia wpływu wniosku na jej przeprowadzenie. Ustawodawca wziął więc pod uwagę konieczność pilnego przeprowadzenia postępowania i ochrony ofiary przemocy. Zgodnie z art. 17 ustawy o ochronie praw lokatorów²⁹ sąd, wydając orzeczenie nakazujące opróżnienie lokalu osobie stosującej przemoc w rodzinie, wskazuje w wyroku powody wydania takiego orzeczenia. Postanowienie wydane w sprawie jest wykonalne z chwilą ogłoszenia.

Do wykonania obowiązku stosuje się odpowiednio przepisy o egzekucji obowiązku opróżnienia lokalu służącego zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika uregulowanych w art. 1046 k.p.c.

---

²⁶ Por. art. 2 pkt 2 u.p.p.r.

²⁷ M. Bańko (red.), *Inny słownik języka polskiego*, t. 2, Warszawa 2000, s. 741 oraz s. 884-885.

²⁸ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.), dalej: k.p.c.

²⁹ Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (t.j. Dz. U. z 2005 r. Nr 31, poz. 266 ze zm.).

Co istotne, do obowiązku opróżnienia lokalu nie stosuje się przepisów o zapewnieniu lokalu zastępczego (socjalnego lub zamiennego). Przed nowelizacją k.p.c. z 2011 r. w sytuacji, w której nie było zapewnione prawo do lokalu socjalnego lub zamiennego, komornik musiał wstrzymać się z dokonaniem czynności do czasu, gdy gmina wskazała tymczasowe pomieszczenie lub gdy osoba, wobec której orzekano obowiązek, sama takie pomieszczenie znalazła³⁰. Prowadziło to do niemożności wykonania obowiązku. Nowelizacja jest następstwem uznania artykułu 1046 § 4 k.p.c. przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z przepisami Konstytucji RP³¹. Obecna treść tego artykułu ogranicza czasowo wskazanie przez gminę lokalu do 6 miesięcy, a po upływie tego terminu komornik usunie osobę stosującą przemoc do noclegowni, schroniska lub innej placówki i powiadomi gminę o potrzebie zapewnienia dłużnikowi tymczasowego pomieszczenia. Dodany art. 1046 § 5 k.p.c. stanowi, że komornik nie może wstrzymać się z dokonaniem czynności, jeżeli wierzyciel, dłużnik lub osoba trzecia wskaże pomieszczenie odpowiadające wymogom tymczasowego pomieszczenia. Jednakowoż art. 25d pkt 1 ustawy o ochronie praw lokatorów statuuje, że wobec osób stosujących przemoc w rodzinie, jak również wobec osób rażąco lub uporczywie dokonujących wykroczeń przeciwko porządkowi domowemu nie stosuje się przepisów o zapewnieniu tymczasowego pomieszczenia. Tym samym komornik może usunąć stosującego przemoc, co powinno zdecydowanie przyspieszyć i uprościć wykonanie orzeczonego przez sąd obowiązku. Na marginesie warto zauważyć, że ustawa o ochronie praw lokatorów pozwala na wytoczenie powództwa o opróżnienie lokalu z powodu nagannego zachowania lokatora (art. 13 u.p.p.r.).

Wprowadzając pewne elementy komparatystyki porównawczej porządków prawnych innych krajów, zauważa się surowsze uregulowania dotyczące tej samej materii. W Irlandii Północnej przestępstwo na szkodę osoby najbliższej określane jako *przemoc domowa* jest przestępstwem ściganym z urzędu. Pokrzywdzony nie musi wyrażać zgody czy składać wniosku o wszczęcie postępowania, a o fakcie podejrzenia jej występowania instytucje mają obowiązek poinformować Policję. Ofiara przemocy domowej, która zgłosiła popełnienie przestępstwa, może uzyskać sądowy zakaz zbliżania się, tzw. *bar-ring order*, oraz środek ochronny o charakterze natychmiastowym służący ofiarom w trakcie toczącego się postępowania sądowego, tzw. nakaz ochrony – *protection order*, który również może w uzasadnionych wypadkach obejmować nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.

³⁰ Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2011 r. Nr 233, poz. 1381).

³¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 listopada 2010 r. (Dz. U. Nr 215, poz. 1418).

5. Podsumowanie

Izolacja sprawcy od ofiary jest jednym z najważniejszych aspektów przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym jest środkiem karnym, który ma rozwiązywać przyczynę przemocy w rodzinie, jaką jest pozostawanie przez sprawcę i ofiarę w jednym lokalu. Należy podkreślić, że środek ten orzeka się jedynie, gdy spełnione zostały przesłanki przestępstwa związanego ze wspólnym zamieszkiwaniem. Wyrok wydany w tej sprawie, w którym orzeczony został środek karny, nie jest wyrokiem eksmisyjnym i nie stawi podstawy do eksmisji sprawcy. Jednakże nadzór nad wykonywaniem środka powinien sprawować kurator sądowy, a skazany nie stosując się do nakazu, naraża się na odpowiedzialność karną (kara pozbawienia wolności do lat 3). Uregulowanie cywilistyczne pozwala na dokonanie wobec sprawcy przemocy w rodzinie eksmisji ze wspólnie zamieszkiwanego lokalu. Co więcej, nie wskazuje przy tym na przesłankę popełnienia przestępstwa, ale na dość szeroką przesłankę rażąco nagannego zachowania. Regulacje te nie są więc tożsame. Opierając się na uregulowaniach w innych krajach oraz cytowanych badaniach postuluje się zwiększenie roli środka karnego nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym jako instrumentu karnego, który w samej swej istocie zdaje się mieć większy wpływ na realizację celu prewencji szczególnej wobec sprawcy.

